

Tom Lanoye

Kartonnen dozen

De Wase trilogie (2)

Prometheus, Amsterdam 2012

Ik begroef mijn hoofd
in zijn kleren. Het
siste als een zuur.

Alles hield op, nooit
meer te doven. Steen
voor de oven, kop
van glazuur.

Langzaam ontplofte
de literatuur.

DIT IS HET VERHAAL

van een banale liefde en haar verterende kracht. Zij overviel mij aan het begin van de jaren zeventig in het onooglijke provincienest P. Zij had als voorwerp: hij die ik pas sinds drie jaar een alledaagse knul kan noemen, maar die ik daarvoor jarenlang in het diepste geheim benoemde met alle namen die de wereld ooit verzonnen heeft voor alles wat onbereikbaar is en fel betracht, wat uitdaagt en verscheurt, schoon is en halfzacht. Zijn ware naam was **Z**.

Ik ontmoette hem voor het eerst op de leeftijd van tien jaar. Dat weet ik nog precies, omdat onze ontmoeting plaatsvond op een reis georganiseerd door het ziekenfonds. Niet dat Z. en ik ongeneeslijk ziek waren, of zelfs maar een beetje tuberculeus. Het betrof een reis die voor een bespottelijk laag bedrag werd aangeboden aan alle tienjarige kinderen van alle tegen verminking en krankheid verzekerde ouders. Officieel omdat het fonds hoopte dat deze kinderen zouden opgroeien in voorspoed en blakende gezondheid. In werkelijkheid omdat het fonds, genaamd de Christelijke Mutualiteiten, in een concurrentieslag verwickeld was met dat andere fonds, het goddeloze de Socialistische Mutualiteiten. Dit poogde leden te werven door ze niet alleen levenslang goedkope rolstoelen, tandprothesen en brilmonturen in het vooruitzicht te stellen, maar door daarbovenop nagenoeg gratis reizen te beloven voor hun kinderen. Als tegenzet hadden de Christelijke Mutualiteiten dan maar precies hetzelfde bedacht.

Het kan natuurlijk ook andersom zijn gegaan. Dat de christelijken de goddelozen voor waren geweest, en dat deze laatsten het christelijke wervingsplan hadden moeten overnemen. De bronnen hierover spreken elkaar tegen. Maar hoe het ook gegaan is, de gevolgen bleven dezelfde: op de leeftijd van tien jaar ontmoette ik Z. voor het eerst, niet in P., maar in het zuiden van België, mijn vaderland.

Ik ging aan de hand van mijn moeder naar een vergadering in het feestlokaal van de plaatselijke afdeling van de Christelijke Mutualiteiten. Een hoge, hoekige zaal van een toentertijd recent bouwjaar. Vooraan een podium, achteraan een tapkast. Geen ramen. Aan het plafond trilden buislampen in kale armaturen, van de tegelvloer steeg de geur op van ontsmettingsproducten, vermengd met een zweem van zweet en bier en de as van sigaretten. Gisteren was hier nog gedanst en gefeest, zij het met mate en in de beste christelijk-Vlaamse tradities. Thans stonden er rijen stoelen als in een kerk, waarvan de meeste al waren bezet door andere moeders en hun tienjarig nageslacht. Er heerste het opgewonden zoemen van een generator die op gang gehouden werd door kinderkelen en ouderlijk gesus. Mijn moeder en ik zochten een plaats, en wachtten op de dingen die stonden te gebeuren, onherroepelijk als een natuurwet. De stilte viel toen een brede man met opgezette wangen, de woordvoerder van het fonds, het spreekgestoelte beklom. Na een theatrale pauze, waarin hij, zo leek het wel, elk kind afzonderlijk in de ogen trachtte te kijken, heette hij met ronkende stem iedereen hartelijk welkom, het jonge volkje in het bijzonder, en bezong vervolgens tot in de details ons nakende verblijf in de Ardennen, alsmede de inspanningen die het fonds en zijn medewerkers niet zouden nalaten zich daarbij te getroosten. Hij bleef maar praten en bezingen, tot het gekuch en het geschuifel, geproduceerd door ouders die wel wat beters hadden te doen, ook hem begonnen op te vallen. Met een sobere volzin sloot hij

zijn uiteenzetting af, wenste de tienjarigen een heilzaam verblijf toe in de gezondste streek van West-Europa, dankte de aanwezige verwekkers voor het in het fonds gestelde vertrouwen, en gaf toen, eindelijk, met een hoofdknik aan zijn assistentes het sein voor de verdeling van de kartonnen dozen.

Voorlopig echter waren deze dozen nog geen dozen. Ieder kind in het feestlokaal van de Christelijke Mutualiteiten kreeg twee bladen zo groot als een halve deur, van een weerbarstig dik en bruin karton waarin tal van vouwlijnen waren geperst. Op een van beide bladen stonden aan één kant ook zwarte lijnen en stippellijnen gedrukt, zoals die op de achterkant van een uitvergroete ansichtkaart zouden staan. Dit bedrukte blad was het deksel, het andere blad de bodem van een doos die thuis na enig gepuzzel en plakwerk zou ontstaan en de afmetingen zou hebben van een reiskoffer.

En dat was het ook. Mijn eerste reiskoffer. Mijn eerste kartonnen doos.

Het was een tijdperk waarin het toerisme nog maar pas begonnen was aan zijn allesvernietigende opmars. Van Scandinavië tot aan de Côte d'Azur zou geen landschap gespaard blijven voor verminking door snelwegen en hotels. Van Dublin tot Wladiwostok zou geen gezin ontkomen aan de terreur die erin bestaat alles achter te laten wat je lief is, in den vreemde veertien dagen 'lekker te gaan rielèksen', om daarna, thuisgekomen, de oude sleur weer op te nemen alsof er niets gebeurd is. In het spoor van deze waanzin zou zich in de loop van de daaropvolgende jaren zelfs een gigantische industrie ontwikkelen, die eerst het gezin als groep, en later ieder gezinslid afzonderlijk, ertoe zou brengen over te gaan tot de aanschaf van alle attributen van de moderne toerist. Gebloemde hemden, fototoestellen, zaklantaarns, zakventilatoren, zakradio's, reisgidsen, reisetuis, zonnebrandcrème, zonnebrillen, strandballen. En, niet te

vergeten, van al deze attributen het eerste en het belangrijkste: de lederen reiskoffer. Symbolisch en letterlijk de drager der vakantiedromen. Totem en praktisch instrument van de internationale toeristiek.

Van deze maatschappelijk-industriële ontwikkelingen was de kartonnen reiskoffer van de Christelijke Mutualiteiten de voorbode. Oorspronkelijk, in de jaren vijftig, had het fonds hem aan zijn leden aangeboden omdat de meesten niet eens een koffer bezaten, laat staan dat ze er hun kind mee op reis zouden willen sturen. Gaandeweg had het fonds echter de kartonnen reiskoffer verplicht gesteld, ook voor kinderen wier ouders wel een koffer bezaten. Officieel omdat het toch maar om een kinderuitstap ging, waarvoor het niet de moeite loonde het risico te nemen de gezinskoffer te beschadigen. In werkelijkheid omdat het fonds wilde verhinderen dat de koffer het middel bij uitstek werd waarmee rijke ouders hun gefortuneerdheid konden bewijzen. Ze zouden daarmee niet alleen de ogen uitsteken van andere ouders maar ook die van de reisgenootjes van hun kind. En dat was meteen het spookbeeld dat de fondsverantwoordelijken voor de ogen danste: dat nog voor de eigenlijke afreis, zelfs nog voor het bestijgen van de gigantische autocars die hen ter bestemming zouden brengen, de tienjarigen in twee kampen zouden worden verdeeld. Aan de ene kant de patserige bezitters van een lederen familietotem, aan de andere kant de jaloerse mindergegoeden, die zich tevreden moesten stellen met onpersoonlijk, ordinair karton.

De koffer van de Christelijke Mutualiteiten verhinderde dit schisma. Hij maakte alle tienjarigen gelijk, zoals het uniform in het leger alle rekruten tot elkaars gelijke maakt door hun maatschappelijke afkomst uit te wissen, of zoals in het Oosten de sluier annex hoofddoek het verschil uitvlakt tussen knap en lelijk. Of zoals, overal ter wereld, de dood het verschil tussen zwak en machtig weghakt. Geen illusies. Iedereen is gelijk. Even weerloos, even kwetsbaar.

En zo begint het verhaal, dat een verhaal is van reizen, kartonnen dozen en psychosomatische kwalen, en van de beelden van deze drie.

Reizen: dat ieder beslissend moment aangaande mijn liefde voor Z., volgens een ritueel met de kracht van wet, zich voor zou doen 'op verplaatsing'. De passie als uitwedstrijd.

Doos: deze eerste was een naïeve, een nietsvermoedende. Een bruine, zelfgevouwen koffer met niet meer dan wat kinderkleren, toiletpullen en stripverhalen. Alsmede, in een aandoenlijk rood plastieken etui dat nog steeds in mijn bezit is, tien vellen blanco schrijfpapier, twee balpenen en vier enveloppen, die door mijn vijf jaar oudere zus al waren voorzien van het adres van ons ouderlijke huis en een postzegel van drieënhalf frank, dit alles in de hoop dat ik toch maar niet zou vergeten veelvuldig te schrijven in de loop van de acht dagen die mij van haar zouden scheiden.

Kwaal: de onschuldigste der kwalen, zenuwjeuk en slapeloosheid. Zij belaagden mij iedere nacht vanaf de dag dat ik het feestlokaal bezocht tot op de dag van het vertrek. Maar ook, zij het heel kort, overviel mij de ongeneeslijkste van alle kwalen, tijdens de voorlaatste nacht. Een zere angst die ik nog nooit ervaren had, sloeg vanuit mijn slapeloosheid zijn vleugels op en beet mij krijsend in de keel. Ik voelde, in een mokerslagje van kinderlijk bewustzijn dat nog geen seconde duurde, dat het volstond bus of trein te bestijgen om spoorloos te verdwijnen, alles achterlatend wat ik kende en liefhad. En tegelijk, dat hetzelfde volstond om oog in oog te belanden met het onbekende, dat in staat was mij te vertrappen of te omarmen, maar dat, wat er ook gebeurde, op mijn ziel een onuitwisbaar teken zou achterlaten. Ik sloop het bed uit en bereikte, tastend en struikelend in het donker, nog net op tijd de wc om over te geven. Daarmee was, voorlopig toch, mijn angst bedwongen, als had ik hem weggeschonken, in de handen gelegd van een porseleinen beschermgodin.

Beeld: het bekiezelde parkeerterrein van het Stedelijk Zwembad van P. Daarop, centraal, de zeven autocars van het bedrijf 't Soete Waesland, met stationair draaiende motor. Zeven blauwronkende vestingen van glanzend metaal en glas, de zijluiken van hun harnas naar boven openstaand als averechtse valbruggen, inkijk verlenend in hun holle buik. Naast iedere autocar een rij van kartonnen koffers, allemaal dichtgebonden met een rafelig touw en met op de stippellijnen van de uitvergroete ansichtkaart in viltstift de naam en het adres van de jeugdige eigenaar. Rond deze autocars, als belegerende troepen, de geparkeerde wagens van de afscheidnemende ouders. Boven dit alles een onwerkelijke zon, broos als een beschuit.

Ik nam plaats in de autocar die mij werd aangewezen en bevocht mij een plaatsje aan een raam. Onder mij het gestommel van de chauffeur en zijn helper, die de koffers hardhandig in de laadruimte optasten en de luiken naar beneden lieten vallen. Ik zwaaide naar mijn zus. Zij zwaaide terug en riep iets dat ik niet verstond, door het glas tussen ons, het gejoel van de andere kinderen en het gebrom van de motor die tot een hoger toerental gedwongen werd. De autocar schoof het parkeerterrein af en gleed de snelweg op. Zo begon ik aan mijn eerste reis.

A***** is een Ardens dorp, zo klein dat vele wegenkaarten het niet eens vermelden. Het ligt aan de oever van de westelijke tand van de gevorkte rivier de Ourthe. Ter hoogte van dit dorp, vlak bij de bron, is de West-Ourthe nog niet veel meer dan een rotsbedding vol keien waarover sneeuwoud water gorgelt, helder als vloeibaar kwarts, en zelfs op haar verraderlijkste plaatsen niet veel dieper dan het been van een tienjarige hoog is. Kilometers verderop vermengt zij zich met de Oost-Ourthe en meandert vervolgens door de Ardennen voort als een lasso die naast zijn

prooi heeft gegrepen, nu eens versmallend, opstandig kolkend tussen twee beboste rotspunten, dan weer verbredend over tientallen meters, zodat haar water krachteloos tussen de gladde keien voortglinstert met de allures van een luie beek.

In deze laatste gedaante is zij bijzonder geliefd bij kinderen. Met een ijver die grenst aan bezetenheid beginnen zij, blootsvoets in het water staand, stenen aan te slepen en bijeen te kantelen, langzaam een tweeledige, primitieve dam opwerpend, van beide oevers af naar het midden van de bedding toe. Het waterpeil voor de dam stijgt, zodat de luie beek weer tot kracht wordt opgezweept en steeds luider hoorbaar door de kunstmatige nauwte vliet, tot groot vermaak van de jeugdige dwangarbeiders. Hun spel bereikt zijn hoogtepunt wanneer het water zo krachtig door de uitsparing bruist, dat geen steen, hoe zwaar ook, meer in de opening kan worden neergelegd of hij spoelt prompt weg. Daarmee is het ogenblik aangebroken voor de ultieme proeve van durf. Met je kleren nog aan van de ene halve dam naar de andere stappen. Dwars door de branding, je armen gespreid voor het evenwicht en toch wankelend, vanwege de puntige bodem onder je ijskoude voeten en vanwege de door jezelf in het leven geroepen zuigkracht van het water, dat als waanzinnig aan je benen trekt. Wie de overkant bereikt zonder te vallen, triomfeert. Met de achteloze arrogantie van de overwinnaar wendt de dappere zich af van hen die tot voor kort zijn medestanders waren en nu verliezers zijn geworden. Alsof zij kinderen zijn en hij opeens niet meer. Alsof hij zijn lot in eigen handen houdt, en zij nog lang niet. Zo, zegezeker, droogt de krijger zijn voeten af, trekt zijn schoenen aan, en zoekt wat platte keitjes bijeen. Eén voor één gooit hij die laag over het oppervlak van het reservoir, dat zich, tientallen meters breed, heeft gevormd voor de tweeledige dam, waar nog steeds gejoel en gelach opstijgen zodra er weer iemand in

de kleine maalstroom zijn evenwicht verliest.

Soms is er een steentje dat zo vaak over het water kaatst dat het de overkant bereikt. Maar dat belet de eenzame held niet om er nog meer te werpen.

Een eind buiten A***** lag het gebouw van de Christelijke Mutualiteiten. Een archetypisch pand voor groepsvakanties. Kazerne, school en rustoord tegelijk. Gelegen op een hoogte te midden van de naaldbossen. Een geasfalteerde oprijlaan die uitkwam bij de hoofdingang. Beneden een kantine, een ontspanningszaal, een keuken. Op de eerste verdieping sanitair en slaapzaal voor de kinderen. Daarboven de verblijven van leiders en personeel. Overal veel ramen, nauwelijks gordijnen. In elke zaal een luidspreker voor ontwaakmuziek en belangrijke berichten. Rond het gebouw plantsoenen die we niet betreden mochten. Voorts een voetbal- en een basketbalplein. Een paviljoen om regenachtige dagen zoek te maken door middel van gezelschapsspelen en vrij knutselen. Een leeg parkeerterrein en twee tussen de bosschages naar beneden duikende weggetjes die langs hoge bomen naar de Ourthe leidden. Elke dag voor het ontbijt werd er een vlag gehesen, ter gelegenheid waarvan door iedereen een lied werd aangeheven. Ook bij de wandeltochten werd gezongen. Bij dagsluiting en afscheid evenzeer. Er was een beurtrol voor het helpen bij de vaat en het schoonmaken van gangen, er was mogelijkheid tot het lezen van verantwoorde boeken of het in groep bekijken van een film in de kantine. Reeds vanop de eerste dag waren gezelligheid en kameraadschap routine. Toch zou ik liegen als ik beweerde dat ik mij niet te pletter amuseerde.

Zo goed amuseerde ik mij, dat ik er niet toe kwam de brieven te schrijven die ik beloofd had te zullen schrijven. Zelf ontving ik er des te meer. Geschreven door de vier vrouwen die mij hebben opgevoed en in deze wereld ingeleid.

Daar was om te beginnen mijn zus. Ze was vijf toen ik geboren werd. Sinds die dag beschouwde ze mij als haar persoonlijk bezit, een levende pop als enige bondgenoot in de strijd tegen drie veel oudere broers die haar pestten van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Ze leerde mij mijn veters knopen, ze waste mij tot ik mijn eerste schaamhaar kreeg, ze zag erop toe dat ik goed leerde, toegewijder dan de strengste lerares. Omdat mijn broers te oud waren om met haar te spelen, legde ze mij de geheimen uit van schaakspel, dammen en monopoly, geheimen waar ik dan weer te jong voor was. Als ik verloor, wat ik altijd deed, en waar ik trouwens zo slecht tegen kon dat ik kermend onder de tafel kroop of met damschijven naar haar kop begon te gooien, wist zij niet hoe ze zich moest gedragen, als winnares of troosteres. Het eindigde er steeds mee dat zij zich schaamde en beloofde dat ik een volgende keer mocht winnen. Dan was ik verzoend. Ik koos haar kant door dik en dun, zolang zij alleen was althans. Maar zodra een van mijn broers in de buurt kwam, dus precies wanneer ze het meest op mij rekende, liet ik haar in de steek. Dan koos ik de kant van de sterkste. Ik herhaalde de grappen van mijn broers met een gretigheid die de hunne overtrof, want dat moest mijn onbehagen verdoezelen om zo veel lafheid in mijzelf. Pas wanneer mijn zus weggelopen was, kwam ik tot inkeer. Ik sloop achter haar aan en keek toe hoe ze, trillend van onmacht, haar tranen droogde en mij verbeterd bleef negeren. Ik bespeelde het hele register, bekkentrekken, meehuilen, kwaad worden, zielig doen. Ze bleef zwijgen. En ik bleef achter haar aan lopen als een zwerfhondje achter een vreemde. Maar ik prees haar in stilte omdat het wel een halfuur duurde voor ze me weer aanhaalde, mij troostend voor leed dat ik haar had aangedaan.

Beeld: een eerste schooldag van het jaar, ik ben niet veel ouder dan twee. Mijn zus vertrekt met haar autopod, ik staar haar door het glas van de winkeldeur na, staande op

een rugloos stoeltje met een rode, formica zitting. Ik huil alsof ik word vermoord. Wanneer ze 's middags terugkomt, sta ik daar nog op dat stoeltje. De volgende dag mag ik mee naar school, een jaar te vroeg. Ik hurk neer, vooraan op het plankje van haar autoped, met twee handen de stuurstang omklemmend. Zo stept ze met me door de stad, apetrots op haar kostbare lading, voorzichtig schuinliggend in de bochten en uiterst langzaam rijdend over elke stoep, opdat ik door de schok niet omhoog zou worden gekatapulteerd. Dat is de manier waarop ik de stad leer kennen, vanuit een schokkerig bewegend kikkerperspectief. Ieder huis is hoog als een toren. Het voorwielkje van de autoped suist onder zijn spatbord, auto's toeteren, fietsers remmen, voetgangers die we voorbijsnellen vloeken ons na. Maar ik vrees niet. Ik luister naar het ritmische geluid van mijn zusters voet die zich steeds weer afzet op de grijze plaveien van het voetpad. Iedere zet vertaalt zich in een ruk die ik voel aan de stuurstang. In mijn neus de geur van stoffig asfalt op een hete septemberdag. En ik vrees niets. Absoluut niets.

Naar leeftijd de tweede vrouw in de rij was Louise Penne-
man, bijgenaamd Wieske. Vriendin des huizes, een tiental
jaren jonger dan mijn ouders. Ze is ongehuwd en heeft
geen directe familie meer in leven. Op het sterfbed van
haar moeder heeft mijn moeder beloofd Wieske bij te
staan. Wat ze ook zonder die belofte zou hebben gedaan.
Wieske werkt als bediende op een twijnderij vlakbij en
heeft een paar straten verderop een huurflatje, waar ze
uitsluitend naartoe gaat om te slapen of om een paar keer
per jaar vrienden te ontvangen. De rest van haar tijd brengt
ze door bij ons. 's Morgens komt ze te voet van haar flat
naar ons om te ontbijten, 's avonds na haar werk blijft ze
tot mijn ouders gaan slapen. Dan brengt mijn vader haar
eerst nog met de wagen terug naar haar flat. Het symbool
van haar zelfstandigheid: ieder van haar nachten doorge-

bracht alleen. Ze deelt even dankbaar als nieuwsgierig de geheimen en de vreugden van het gezin, maar probeert tegelijk afstand te bewaren door ieder van ons bij de minste gelegenheid te bedelven onder dure cadeaus. Net als iedereen doet ze haar deel in het werk van de slagerij, voldoende om zich geen profiteur te voelen, te weinig om mijn ouders te beschamen met zoveel onbetaalde arbeid. Gitzwart haar, priemende ogen, grote neus, een gouden tand die zichtbaar wordt wanneer ze lacht. Geen onknap figuur voor haar leeftijd. Ze kent vlagen van onverklaarbare triestheid. Er is geen familiefeest waarop Wieske ontbreekt.

Met haar zal ik later mijn eerste politieke discussies voeren. Zij verdedigt volmondig de patroons, vooral de hare, ik neem het als veertienjarige op voor de mondiale arbeidersklasse waartoe ik niet behoor en nooit zal behoren. We bekvechten met een felheid een betere zaak waardig, tot groot vermaak van de rest van de familie. Haar besluit van elke discussie is dat ik nog raar zal opkijken, later, in het werkelijke leven. Mijn besluit is dat zij nog raar zal opkijken, als Het Volk eindelijk via een gerechtvaardigde revolutie de teugels in handen zal krijgen.

Dankzij haar ontdek ik de bioscoop, dat universum van verwarrende, opzweepende beelden. Ik ben een jaar of acht, mijn ouders weigeren een televisie te kopen, ze beschouwen die als een bederf voor de ogen en de studieresultaten van ieder kind. Ze bereiken ermee dat ik mijn ogen kapot zal lezen in stripverhalen en kinderromans voor ik goed en wel twaalf ben, en dat mijn studieresultaten geregeld zullen lijden onder mijn leeshonger. Opdat ik niet de hele tijd met mijn neus in de boeken zou zitten, neemt Wieske mij mee naar de film, waardoor zij meteen ook niet in haar eentje hoeft te gaan, wat ze niet goed acht voor de faam van de ongetrouwde vrouw die ze is. Zo dienen we elkaar jarenlang tot alibi, bondgenoot en chaperon. Het is

de tijd waarin de bioscopen nog doorlopende voorstellingen geven. Elke voorstelling bevat behalve een hoofdfilm ook een bijfilm van even lange duur, soms nog vermeerderd met nieuwsbeelden van Belgavox of een documentaire van populair-etnografische inslag. De Pygmeeën en hun rituele dansen. De woeste pracht van de Niagarawater-vallen. Waar halen de Gilles van Binche hun sinaasappels vandaan.

Op woensdag wordt *Het Reklaamblad* gratis aan huis bezorgd. Op de filmpagina staan advertenties van de vele bioscopen die P. in die jaren telt. Cine Palace, Cinema Scala, de Rex. Die woensdagmiddag reeds spreken Wieske en ik af welke van de aangeboden films we in het weekend samen zullen gaan zien. De Century of Het Gildenhuis, Tom? Nee, Wieske, de Odéon. Oké, de Odéon.

We zien er honderden. *Ben-Hur*, *De Tien Geboden*, Elvis Presley op Hawaï. Soms gaan we twee keer in hetzelfde weekend. Marlon Brando, Brigitte Bardot, Jacques Tati. We kennen al gauw de eigenaars van de bioscopen bij hun naam. Zo slaagt Wieske er soms in mij naar binnen te smokkelen als de prent de gevreesde quoterings Kinderen Niet Toegelaten draagt. Dan genieten we dubbel. Ik van de film en de spanning om het verbodene, zij van de film en van het plezier dat ik beleef. Het mooiste moment is als we naar huis gaan. Mijn hand in de hare, de spannendste scènes nog vers in het geheugen. We vertellen ze na, elkaar aanvullend met details. Thuisgekomen herhalen we onze verhalen, in het bijzijn van de anderen die er geen barst van snappen. Ik praat maar door, Wieske glimlacht naar me. Een zoete, haast intieme samenzwering. Het ritueel van een onzichtbare stam, bestaande uit twee leden. Ik zie haar glimlach. Om te weten hoe ik daarop moet reageren, probeer ik mij uit alle films die ik gezien heb een soortgelijke situatie voor de geest te halen. Ik vind er geen.

Beeld: ik ben al ver over de twintig. Zij is een tijd ge-

leden eindelijk getrouwd, op vijftigjarige leeftijd, het contact met onze familie is sindsdien verwaterd. Mijn moeder belt me. Wieske ligt in het Academisch Ziekenhuis van G., mijn vader en zij zijn al op bezoek geweest. Of ik niet ook een paar keer kan gaan, ik woon per slot van rekening in G. Ze drukt me op het hart dat ik elke keer een half pond mager gehakt mee moet nemen en ervoor moet zorgen dat Wieske het opeet terwijl ik erbij ben. En dat ik moet zeggen dat ze elke dag een fles rode wijn moet drinken, ze moet nieuw bloed maken, dat is het belangrijkste.

Wieske ligt uitgeput half rechtop, kraakzindelijke kus-sens in de rug. Ze kijkt me aan met trage ogen. Haar mondhoeken hangen neer, ze kan met moeite spreken. Het gehakt laat ze onaangeroerd. Je moet de groeten hebben, fluister ik. Van iedereen. Spiegel, antwoordt ze. Wat? vraag ik. Spiegel, articuleert ze zonder klank. Beschaamd geef ik haar de handspiegel die bij de wastafel ligt. Ze bekijkt zichzelf. Ik kijk niet mee. Ze laat de spiegel zakken. Glimlach. Haar huid ziet zo wit als het porseleinen spuugbakje op het metalen nachtkastje, haar zwarte krullen glanzen onnatuurlijk vol en stijf. Tussen de krullen zie ik de kunststof waarop ze zijn vastgemaakt. Wil je één ding doen? vraagt ze moeizaam. Ze toont me de binnenkant van haar linkerarm. Die ziet vrijwel zwart in de plooi van haar elleboog, rood en blauw uitwaaiierend naar haar pols en haar oksel toe. Glimlach. Vraag jij hen of ze geen bloed meer willen trekken. De verpleegster vindt de ader niet goed. En wat heeft het voor zin? Glimlach. Glimlach, glimlach. Buitengekomen ga ik op zoek naar de hoofdverpleegster. Ik stuit op een jonge chirurg, met wie ik nog in de klas blijf te hebben gezeten. Zijn bekakte manieren van vroeger heeft hij nog uitgebreid met een belachelijk geaffecteerd accent. Hij richt zich tot mij als tot een beginnende verpleegster. We nemen altijd bloedstalen, antwoordt hij op mijn vraag. Wetenschappelijk onderzoek, we weten niet

genoeg over de terminale fase. Is het familie van je? Ja, zeg ik. Het is mijn zus. Ze heet Penneman. Maar het is mijn oudste zus.

De derde vrouw was mijn moeder. Toen ze vijfendertig was, werd ze voor de keuze gesteld. Een ingrijpende operatie of nog een kind, haar vijfde.

En ze koos verdorie toch wel voor de operatie zeker? zeg ik altijd als het onderwerp weer eens ter sprake komt bij een familiereünie. En die operatie was ik, ze had me beter weggesmeten. Zij is de enige die daar niet om kan lachen. We waren blij met je, zegt ze, met nadruk. En ook: Natuurlijk, je vader en ik hadden niet meer op een kind gerekend, en akkoord, je was een nakomertje. Maar ieder van onze kinderen kreeg evenveel liefde en zorg, en als er iemand is die verwend werd, was jij het wel, dus waar klaag je over? Een nakomertje, plaag ik dan, een nákomertje? Ik ben het *cinde-reeksje*, het laatste lot van de uitverkoop, de winkeldochter van de familie Lanoye. Je mag daar niet mee lachen, zegt ze beslist. Iedereen was dol op je en ik voelde me weer jong. Er is niets zo mooi als een klein kind. Zegt zij die mij onmiddellijk af moest staan aan een couveuse, omdat ik blauw zag en nauwelijks leefde na mijn geboorte. Zij die mij terugeiste toen ik zelfs in die couveuse niet warm te stoken bleek. Die mij onder de dekens op haar naakte lichaam legde en mij tot leven broedde zoals een kip haar ei. Je was de mooiste baby van de vijf, zegt ze nu. Toe maar, zeg ik, en wat ga je ons nog meer vertellen, dat ik van de vijf het lelijkst ben uitgegroeid? Dat is ook zo, gaat ze bloedserieus voort. Maar toen je klein was, was je knap. Er heerste een hittegolf toen ik in de kraamkliniek lag, de zon stond pal op mijn kamer, ik legde je in je blootje op een kussen voor het raam, smeerde je helemaal in met zonnebrandolie, je werd bruin als een Italiaantje, alle verpleegsters kwamen kijken naar je glimmende biljetjes. Dat is kin-

derprostitutie! roep ik uit, in de Verenigde Staten zijn er al mensen gelyocht voor dit soort praktijken. Ze blijft onverstoorbaar. Toen ik met je thuiskwam vormden de andere vier en je vader een erehaagje voor de achterdeur, waarboven een bordkartonnen welkomstschildje hing dat de oudste twee zelf beschilderd hadden. Welkom Tom. Het heeft nog jarenlang op de zolder tegen de muur gehangen, ik kon me er maar niet toe brengen het weg te doen, dat heb ik al mijn hele leven, iets wegsmijten, dat kan ik niet. Zie je wel, zeg ik, dat ik gelijk heb, van die operatie. Je had me beter weggesmeten. Zeg dat niet, zegt ze. Zulke dingen zeg je niet.

Zij is de sterke hand, de roerganger van het schip Familie. Haar bakens: plichtsbesef, werklust, gezonde kost en elke dag proper ondergoed. Haar leer is verwoord in heldere geboden, de meeste door overerving verkregen. 'Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht.' (Zei mijn grootmoeder altijd.) 'Een plaats voor ieder ding, en ieder ding op zijn plaats.' (Heeft ze zelf, in het Frans, geleerd op een school in Dinant.) 'Die vandaag champagne drinken, op die hun kop kruipen morgen de luizen.' (Zei haar eigen vader altijd.)

Niemand komt tevergeefs bij haar aankloppen om hulp. Wie ziek is, wordt zelf door haar opgebeld en moet, willen of niet, de namen noteren van drie kruidenmedicijnen, alsook van de vijftientig onmisbare ingrediënten voor een gegarandeerd geneeskrachtige bouillon. Ze zet haar hart open voor al het leed dat er is. Als ze kon, maakte ze morgen soep voor heel de wereld. Maar dan zal diezelfde wereld wel moeten gedogen dat haar ook eventjes de levieten worden gelezen. Want zo kan het niet langer, wereld. Je moet je kamer opruimen en je jas niet meer laten slingeren. En heb je wel een propere onderbroek aan? Stel dat ze je overrijden, je wordt naar de kliniek gebracht en de verpleegsters kleden je uit. Daar gaat je reputatie, en die van